

УДК УДК 930.2:39(477.86/.87):001.814

Роман КИРЧІВ

З БІОГРАФІЇ ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНОЇ МОНОГРАФІЇ «БОЙКІВЩИНА»

Автор, який був задіяний від самого початку в реалізації проекту створення історико-етнографічної монографії «Бойківщина» (вид-во «Наукова думка», 1983 р.), ділиться спогадами про копіткий процес підготовки та написання цієї праці, про відголоски в наукових колах про неї. Велика увага зосереджена на пошуковій роботі авторів монографії під час польових експедицій по всіх частинах етнографічної Бойківщини, та на тих митарствах, які довелося пройти, щоб видати в радянський час це наукове дослідження в світ.

Ключові слова: діаспорна «Бойківщина», «Бойківщина» київського видання 1983 р., історико-етнографічне дослідження, народознавче вивчення, етнографічні регіони.

© Р. КИРЧІВ, 2018

Ця праця вийшла 1983 р. в академічному видавництві «Наукова думка» в Києві. Була створена за ініціативи і зусиллями головно науковців Львівського Музею етнографії і художнього промислу АН УРСР¹. Оскільки мені довелося бути задіяним від самого початку в реалізації цього проекту, хочу подати деякі відомості про процес підготовки, написання і видання цієї праці. Тим більше, що стосовно неї свого часу була запущена не зовсім правдива і справедлива інформація.

Так у рецензії на нашу «Бойківщину», опублікованій у діаспорному виданні «Літопис Бойківщини», голова редколегії останнього М. Утриско писав буквально таке: «Це вперше вийшла в краю монографія бойківського племені, в якій подані матеріали і досліди з бойківського життя. Не є збігом обставин, що ця книжка появилася в три роки після видання в еміграції нашої монографії Бойківщини, яка вийшла з друку в 1980 р. Є очевидним, що поява нашої монографії була поштовхом для видання тієї книжки в краю. Є ще інші здогади та докази, що так було. Щоб скоро справитися з тим виданням, видавці заангажували до праці всіх етнографів, яких мали, що нашвидкуруч збирали і опрацьовували потрібні матеріали. Перечитуючи їхні статті, зауважується, що не одна з них написана, так би мовити, «на коліні»» [8].

По-перше, безпідставним є твердження, що створення і видання нашої історико-етнографічної монографії інспіровані появою в діаспорі в 1980 р. об'ємної, понад 500-сторінкової книги «Бойківщина» [2]. Передусім тому безпідставне, що ми тоді попросту не знали про існування такої публікації й аж в умовах незалежної України змогли побачити її та ознайомитися з нею, коли з'явилася в одній із львівських бібліотек. Автор рецензії, як видно, не мав повного уявлення, яка все-таки завіса відділяла нас від них — не просто «залізна», а ще гірша, глухіша, з-поза якої навіть нам, радянським науковцям, вдавалося почути лише дещо. Вони про нас, наші праці чули і знали набагато більше і краще.

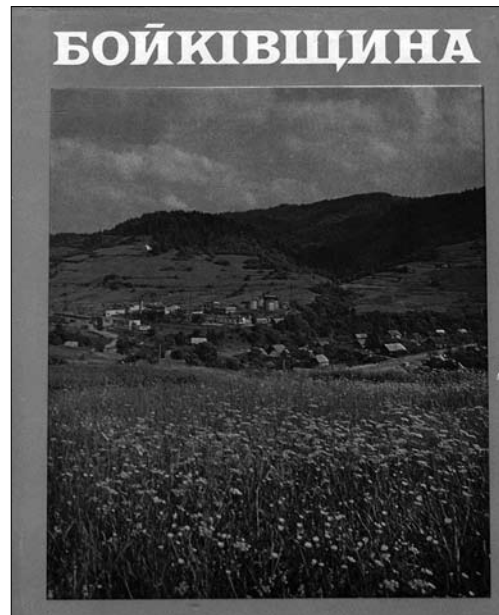
Зрештою, якогось генетичного зв'язку цих видань не виявляє і їхнє звичайне порівняльне зіставлення. Об'єктивно — це різні речі за змістом, метою та ха-

¹ У 1982 р. на базі цієї установи створено Львівське відділення Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР, а в 1992 р. в умовах незалежної України постав теперішній Інститут народознавства НАН України.

рактором виконання, хоч і зі спільною назвою та перекликами в предметній змістовій парадигмі. Діаспорна «Бойківщина» — це, як зазначено в титулі, «Збірник» статей, нарисів, спогадів, світлин, картограм історичного, краєзнавчого, географічно-природознавчого змісту про рідний край, малу батьківщину його уродженців і жителів, тепер емігрантів на чужині, праця більш популярного історико-краєзнавчого характеру. «Бойківщина» ж київського видання 1983 р. — «Історико-етнографічне дослідження» з наголосом на науково-пізнавальному аспекті дослідження й науковій специфіці викладу.

Цією констатацією відмінності обох видань аж ніяк не применшується сутність праці діаспорних авторів, яка містить багато вартісного матеріалу, особливо з історії Бойківщини та історіографії, яка була, фактично, першою новочасною книжковою позицією про цей край. Будучи доступною для нас у свій час, вона значною мірою прислужилася б і для збагачення змісту нашої історико-етнографічної монографії «Бойківщина» 1983 р. Тим більше, що подавала і предметні розвідки й інформативні матеріали з етнографії, діалектології та народного мистецтва — як от: «Народне вбрання Бойківщини» Л. Бурачинської (с. 291—318), «Музика Бойківщини» В. Тритяка (с. 395—414), «Звичаї і обичаї» О. Луцтва (с. 415—442), «Діалект бойків» С. Рабій-Карпинської (с. 443—458), «Бойківська прядильно-ткацька техніка і термінологія» А. Бодника (с. 489—510). Науково-фаховим рівнем відзначається студія відомого українського археолога Я. Пастернака «Бойківщина в глибині віків» (с. 7—22). Словом, підготовлена й опатно видана силами української діаспори у США і Канаді книга принесла чималий пізнавальний матеріал про Бойківщину як складову українського етнокультурного простору. Цей матеріал заслуговує наукової уваги, особливо коли йтиме мова про опрацювання і видання нової розширеної й удосконаленої версії монографічного історико-етнографічного дослідження про цей край.

Але, ще раз наголошую, до генези «Бойківщини», підготовленої і виданої 1983 р. в Україні, діаспорна книга з такою ж назвою не має якогось прямого стосунку. Хоч дуже можливо, що ця книга, про яку напевно знали у вищих партійних і урядових інстанціях радянської України, якось вплинула на долю нашої монографії, зокрема на її видавничому етапі,

що був досить непростим і про перебіг якого скажу трохи далі.

По-друге, розминається з правдою й цитоване судження рецензента про поспішність («нашвидкуруч») роботи над створенням нашої монографії, розпочатої начебто щойно після їхньої «Бойківщини».

Насправді було інакше. Вже на початку 1970-х років у контексті розпрацювання науковцями Музею етнографії і художнього промислу тем з етнографічного карпатознавства обговорювалась потреба написання монографічного дослідження про Бойківщину. Головно тому, що цей етнографічний район Українських Карпат був на той час найменше дослідженим порівняно з суміжними Гуцульщиною і Лемківщиною, не мав більш-менш докладного монографічного опрацювання.

Про цей проект я дізнався відразу, коли в 1973 р. прийшов на роботу в Музей етнографії. Тоді мені було доручено підготувати історіографічний огляд праць і джерел з етнографії бойків, що мав стати основою для подальшої підготовчої роботи над планом і текстами монографії. Таку працю я виконав і вона була видана окремою книжкою [5]².

Наступним непростим завданням було провести проект монографії в офіційні плани наукової роботи установи. Дуже несприятливо у цьому діяв, зокре-

² До речі, ця публікація привернула увагу і в емігрантських колах. Автор згаданої рецензії назвав її «цінною монографічною працею» і подав деякі фрагменти з неї у своєму огляді [7].

ма, гіркий досвід із недавньою заборонаю публікації підготовленої вченими України колективної монографії «Українці», що в обмеженій кількості т. зв. «сигнальних примірників» була випущена для ознайомлення, але далі не допущена до друку.

Головно під впливом цього досвіду у Президії Академії наук, куди поступило подання щодо санкціонування виконання цієї теми, спочатку (як переповідав згодом тодішній директор Музею етнографії професор Юрій Гошко) заперечно замахали руками, мовлячи: маємо немало клопотів з українським буржуазним націоналізмом, а ви підсовуєте ще якісь регіональні «ізви».

Хтось із київських компетентних доброзичливців підказав директорові аргумент, що там, за океаном, діє бойківське товариство, яке в своїх виданнях ширить неправдиву і ворожу до радянського ладу пропаганду, і що це потребує відповідного реагування з нашого боку. Це спрацювало. Сприятливою кон'юктурою послужила і тодішня чергова радянська кампанія т.зв. «контрпропаганди», тобто протидії потоковій капіталістичного ідеологічного антисоветизму.

Разом з дозволом на планове виконання і фінансування історико-етнографічного дослідження «Бойківщина» директор привіз з Києва і вельми цікаву для нас інформацію про відновлення наприкінці 1960-х років земляцького товариства «Бойківщина», що було засноване 1928 р. і діяло до війни в

Самборі, та продовження видання цього товариства «Літопис Бойківщини» — тепер як піврічника.

Залишаючи для нас недоступними це та взагалі усі діаспорні видання, наша монографія мала бути максимально задіяною в контр-пропагандистських інтенціях: вона повинна була показати не стільки минуле і традиційне цього краю, скільки головню ті зміни і перетворення, що відбувалися в житті і побуті його людності під «благодивною радянською зорею». З урахуванням цього завдання складався план-проспект монографії, добирався авторський склад виконавців і проводились польові експедиційні дослідження. Вихідною концептуальною настановою визначалися: комплексне історико-етнографічне охоплення предмета з науковим представленням всіх складових традиційно-побутової культури Бойківщини, їхньої спільної загальноукраїнської основи, локальної специфіки й новочасних змін і модифікацій. Оскільки ознайомлення з наявною літературою й архівними джерелами показали істотні прогалини в дотеперішньому охопленні терену і вивченні Бойківщини, головний наголос на першому етапі нашої роботи було поставлено на польових дослідженнях.

Авторський колектив склали головним чином науковці Музею етнографії та художнього промислу, причому було залучено тих, які вже мали певний досвід і доробок у розпрацюванні дотичних до теми питань. Деякі фахівці були запрошені з інших установ.

Отож, з часовими рамками, початком і перебігом нашої роботи, складом її виконавців було далеко не так спрощено, як чомусь уявилося рецензентові з «Літопису Бойківщини». Зрештою, слушно критикуючи фрагментарність, поверховість і прорадянську пропагандивність та «фальшиву тенденційність» історичної частини нашої монографії, цей автор все-таки відзначає багатство і цінність представленого в нашій «Бойківщині» особливо етнографічного матеріалу і в кінцевому висновку констатує: «Книжка ця дуже поповнила наші дотеперішні відомості про життя, побут, культуру і звичаї цього архаїчного верховинського племені бойків» [8, с. 71].

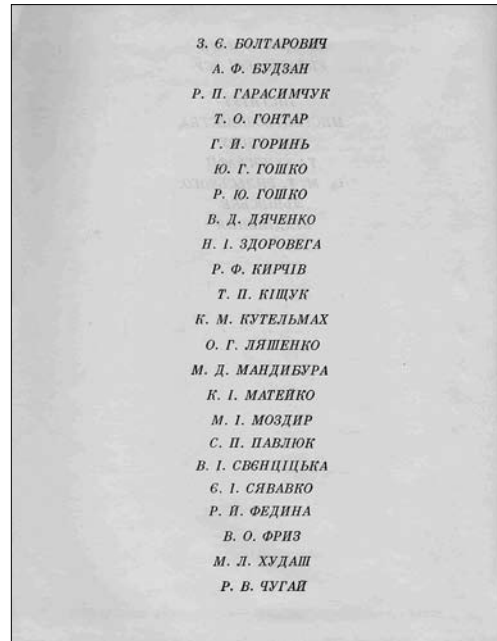
Вимовним продовженням цієї позитивної рефлексії є те, що її автор як головний редактор «Літопису Бойківщини» вважав доцільним задля докладнішого ознайомлення його читачів зі змістом нашої монографії передрук з неї у наступних числах цього видання низки текстів. Зокрема: З. Болтарович. Народна ме-

дицина і ветеринарія // Літопис Бойківщини. — 1986. — Ч. 1/43 (54). — С. 34—40; Ю. Гошко. Народне звичаєве право // Там само. — С. 41—47; С. Павлюк. Парові системи традиційного землеробства на Бойківщині // Там само. — С. 47—53; С. Павлюк. Традиції обмолоту і очистки зерна на Бойківщині // Там само. — Ч. 2/44 (55). — С. 32—37; К. Матейко. Бойківський одяг // Там само. — С. 23—30; А. Будзан. Вироби з дерева // Там само. — С. 63—66; К. Матейко. Бойківський одяг (закінчення) // Там само. — 1987. — Ч. 1/45 (56). — С. 28—32; О. Никорак. Карпатські бойківські ліжники // Там само. — С. 33—38; Р. Федина. Лісорозробка // Там само. — С. 59—62; К. Матейко. Допоміжні види господарських занять на Бойківщині // Там само. — С. 62—64; К. Матейко. Гончарство // Там само. — С. 65—66; К. Матейко. Допоміжні види господарських занять на Бойківщині (продовження) // Там само. — 1987. — Ч. 2/46 (57). — С. 28—31; Р. Кирчів. Опис фізико-географічний Бойківщини // Там само. — 1989. — Ч. 1/49 (60). — С. 24—29; Р. Кирчів. Народні вірування // Там само. — С. 41—55³. У цих передруках майже цілковито вилучено науковий апарат, зазначений у підрядкових посиланнях, але емпірична інформація в авторських текстах збереглася.

Як уже зазначалося, в процесі роботи над монографією особлива вага покладалася на етап польових досліджень — як головний засіб здобуття потрібного першоджерельного матеріалу. Було вирішено провести обстеження всього терену етнографічної Бойківщини з охопленням її західної, середньої і східної частин з галицькою і закарпатською складовими. За винятком хіба крайньо західних місцевостей бойківського ареалу, які були за державним кордоном з Польщею і в той час недоступними для нас. До того ж було відомо, що корінне населення цієї підпольської частини Бойківщини зазнало долі насильного виселення після Другої світової війни, зокрема в ході зловісної операції «Вісла».

Окрім збирання матеріалу для написання конкретних розділів і підрозділів монографії, перед учасниками експедиційних обстежень стояла невідкладна потреба уваги та фіксації всього іншого прикметно-

³ Наводимо список цих передруків, оскільки вони залишилися поза увагою галузевих й особистих авторських бібліографічних довідників.

го для традиційно-побутової етнокультури різних місцевостей Бойківщини, зокрема реалій її архаїчної верстви та змін і трансформаційних процесів в умовах новітньої доби. Також одним із присутніх завдань було виявлення і придбання реліктових предметів для поповнення музейних колекцій.

Реалізація плану польового обстеження розпочалася літом 1975 р. експедицією на західну Бойківщину — Турківський район Львівської області і Великоберезнянський Закарпатської області. Застосовано маршрутно-кущовий спосіб обстеження: визначено певні населені пункти для зупинки експедиції, які апріорі здавалися репрезентативними для тієї чи іншої місцевості з виїздами в довкілля. За таким способом проведені всі наступні чотири експедиції в середню (центральну) і східну Бойківщину в 1976 і 1977-х роках.

Принципове значення в цій роботі мала методологічна настанова на синхронне обстеження галицького і закарпатського високогір'я Бойківщини. За цією засадою у середній частині Бойківщини маршрут пролягав суміжними Сколівським районом Львівської області і Воловецьким Закарпатської області, а в східній частині Долинським Івано-Франківської області і Міжгірським районами Закарпатської області.

Такий підхід диктувався потребою предметного з'ясування низки питань, пов'язаних з етнокультурною ситуацією не тільки в бойківській частині, а й українському Закарпатті взагалі.

Як знаємо, ця частина давньоруського простору ще з середньовіччя і впродовж багатьох століть була поневолена Угорщиною, і майже до середини ХХ століття залишалась політично відокремленою від українського етнічного материка. Цією обставиною зумовлювалися і певні особливості процесу формування етнокультури й етнічної свідомості корінних жителів цього краю. Хоча останні буквально до сьогодні включно зберегли свою давню спільноукраїнську етноназву «русини», самосвідомість «руської» ідентичності, народну мову й інші присутні прикметні ознаки цієї спільності, іноземні поневолювачі та їхні прислужники таки зі своїх русинів-закарпатців доклали багато зусиль, та й нині не перестають старатися, щоб духовно відокремити закарпатських русинів від українського народу, представити їх чимось іншим, окремим етносом.

Політичні за своєю суттю москвофільські, мадярофільські, русинські різні спекуляції та маніпуляції у цій сфері ґрунтуються зазвичай на абсолютизації згаданих історично зумовлених певних особливостей традиційно-побутової культури та діалектних рис народної мови закарпатських українців. На основі ґрунтовних досліджень, зокрема й напрацювань закарпатських учених, переконливо стверджено, що ці особливості мають не етнодиференціюючий, а при спільній загальноукраїнській основі — лише регіональний етнографічний характер, як і, зрештою, аналогічні місцеві прикмети традиційної етнокультури інших етнографічних районів України. Вони в жодному разі не є чинниками і маркерами іншості, окремішності закарпатців від українського народу.

Уже Володимир Гнатюк, ґрунтуючись на досвіді своєї першої народознавчої подорожі на Закарпатті в 1895 р., дотепно іронізував над адептами тверджень про відмінність Закарпаття і його людей від інших частин України: «Що вода пливе там до Дунаю, що інший вітер віє, то правда, але щоби Угорська Русь мала бути іншим краєм від нашої галицької Карпатської Русі, щоби томошні люди інші від наших були, того я ніяк не міг доглянути», — писав у статті «Дещо про Русь Угорську» [4, с. 15].

До речі, молодий тоді вчений аргументовано спростував у цій статті й дуже публіцистично озвучене твердження з відомої «Ганнібалової присяги» Михайла Драгоманова про те, що начебто «Угор-

ська Русь відрізана духовно від Галичини більше, ніж Австралія від Європи».

Забігаючи дещо вперед, зазначу, що наше обстеження суміжжя галицької і закарпатської Бойківщини цілковито підтвердило Гнатюкові судження про безпідставність і хибність уявного трактування Карпат як етнографічної межі між населенням з обох боків Бескиду. Навпаки, ми побачили в цьому ареалі, в різних ділянках традиційно-побутової культури його населення багато однотипного і спільного, особливо в реаліях давніх архетипних верств цієї духовної і матеріальної традиційності. Наростання певних локальних відмінностей простежувалося щойно в міру просування на південь від перевалу в Закарпатті і на північ у Галичині.

Взагалі перебіг наших польових досліджень припав на час, коли на Бойківщині, як і скрізь на західноукраїнських землях, в умовах підрадянської дійсності з принесеними нею новими умовами і чинниками суспільно-політичного, соціально-економічного і культурного життя досить інтенсивно посилювався процес змін у традиційній етнокультурі. Водночас у різних ділянках виробничо-господарської діяльності, побуту, матеріальної й, особливо, духовної культури гір'ян і підгір'ян цього краю побутувало й оберігалось ще чимало характерних і типових традиційних реалій. У гірських селах ще переважали житлові і господарські будинки з солом'яним і саморобно-ґонтовим покриттям, давнім плануванням, традиційним інтер'єром. У веденні присадибного землеробського і тваринницького господарства залишалися задіяними притаманні для тої чи тої місцевості давні звичні форми і знаряддя праці тощо.

Словом, наші експедиційні наукові потреби й запити знайшли щедрю поживу у ще збережених реаліях бойківського села, що були *de visu*, тобто в натурі доступні для безпосереднього дослідницького спостереження й фіксації. Останнє доповнювалося, конкретизувалося інформацією місцевих корінних жителів середнього і старшого віку, яким у той час було від 50 до 80 і більше років та для яких ці традиційні реалії були не тільки спогадом, але й сутнісною часткою життя минулого й великою мірою — теперішнього. Ці люди склали головний і найпродуктивніший корпус інформантів, від яких члени експедиції мали можливість почерп-

нути багато цінних відомостей з різних ділянок місцевого побуту, звичаїв, обрядів, повір'їв, усної словесності, народного мистецтва та ін. Ця інформація заторкала і чимало пережитків давніх верств традиційної культури, прикметність і типологію яких для певної місцевості була можливість конкретизувати і виявити на основі даних з опитування різних етнофорів.

Особливо багато вартісного виявилось в ділянці усної народної творчості, зокрема пісенної. Буквально в кожному селі, де зупинялася експедиція, нам вказували кількох примітних носіїв цієї творчості. У пам'яті непоодиноких з них поряд зі зразками знаного і побутуючого уснословесного репертуару (пісень, приказок, прислів'їв, оповідок та ін.) збереглися й мало знані, рідкісні, а то й унікальні уснословесні твори. Зустрілися знавці і виконавці давніх календарно-обрядових і родинно-обрядових пісень, зокрема народних колядок і щедрівок, юр'ївських, пастуших, характерних бойківських весільно-обрядових співів зі збереженням давнім характером виконання та архаїчною назвою «ладкання» («латканє», «латкати»), хрестинних пісень, голосінь («заводини»), особливо розвинутих і поширених на теренах Бойківщини «оповідних» (баладних) пісень.

Щодо прозової епіки (казки, легенди, перекази, анекдоти), то її зразки і носії зустрічалися рідко і то здебільшого з неповними, фрагментарними текстами. Очевидно, потрібно було більше часу для виявлення присутності цих жанрів в усній словесній традиції та їхніх більш-менш помітних континуаторів-носіїв.

З малих жанрових форм усної народної словесності спостерігалася в усіх частинах етнографічної Бойківщини значна поширеність у побутовому мовленні паремій — приказок і прислів'їв.

У час проведення експедицій спостерігався досить живий процес міжпоколінної передачі, ретрансляції фольклорної традиції. Скажімо, участь молодих жінок у весільному співі («латканні»), дівчат, хлопців у виконанні разом зі старшими давніх баладних і ліричних соціально-побутових пісень. Водночас фіксувалася і якісна диференціація фольклорного репертуару на міжпоколінному рівні, яку помітив і про яку писав ще І. Вагилевич у статті про бойків з 1841 р.: що селяни старшого віку віддають перевагу поважним пісням і оповіданням, а молодь більше захоплю-

ється любовними піснями та легкими короткими співанками, які створюються здебільшого під час забав і вечорниць [9]⁴.

У 70-х роках XIX століття Вагилевичева констатація різниці вікових уподобань у фольклорному репертуарі значною мірою доповнювалася впливом актуальних суспільно-політичних чинників, зокрема подій української національно-визвольної боротьби. Терени Бойківщини і їхні жителі були значною мірою задіяні в героїці визвольних змагань Українських січових стрільців у роки Першої світової війни і особливо живих у пам'яті ще недавніх вельми жертвоних та болючих для багатьох подій боротьби Української повстанської армії та українського націоналістичного підпілля з комуністичними окупантами. У родинному колі і довірливому товаристві пам'ять, спогад про ці події озвучувалися піснями й оповідями у формі усних оповідань чи, як прийнято тепер називати, «усних історій».

На жаль, збирати, фіксувати цей матеріал ми не могли. Взагалі українська національно-визвольна тематика була забороненим полем для підрадянської науки, якимось виявляти інтерес і займатися нею було в даному разі небезпечним і для дослідників, і для інформаторів. Уже тепер, коли ця зловісна загроза знята, і коли оприлюднений чималий, пов'язаний з цією тематикою уснословесний матеріал, переконаємося, який небуденно багатий ресурс містить він для науки. Тоді в наших польових фіксаціях й наляку на нього не могло бути.

Зібрані в ході польових обстежень етнографічні відомості, записані на магнітофонну стрічку численні фольклорні тексти (словесні й мелодії) показували досить примітну локальну варіативність традиційної культури бойків різних місцевостей. Водночас вони виразно фіксують прикметні спільності традиційної етнокультури цього регіону, особливо в мовно-діалектній сфері, та засвідчують у багатьох реаліях загальноукраїнську генетичну інтегрованість визначальних ознак цієї етнокультури.

Увесь цей матеріал загалом досить добре представив зріз традиційної культури етнографічної Бойківщини станом на середні десятиліття XX століття з функціонуванням і збереженістю в пам'яті її давніх пережиткових реалій та інтенсивними зміна-

⁴ Подаємо за українським перекладом [3, с. 123].

ми, що в ній у той час відбувалися, особливо у пов'язаності з поставленими на порядок денний життєвими можливостями і потребами. Авторський колектив монографії намагався максимально задіяти й показати цей матеріал у текстах виконуваних розділів і підрозділів. Не забуваючи, очевидна річ, про згадувану обов'язкову пропагандивну заданість, без якої ця праця не могла розраховувати на статус виконаної й опублікованої.

Сама дійсність, що спостерігалася в бойківських селах, не давала чи давала дуже небагато підстав для констатації «позитивних» зрушень і змін у житті, свідомості і настроях селян. Насильна колгоспизація селянської праці і майже цілковита її безоплатність, наступ на релігійні почування й груба негачія інших традиційних духовних цінностей, системні репресії, брутальна і лицемірна постава влади зумовлювали нелегкий уклад щоденного життя й похмурі настрої населення.

Отож, натхнення для оптимістичної апологетики «благодворних змін» у житті, побуті, свідомості й культурі бойків у радянських умовах доводилося черпати головню зі стелі й газетної публіцистики. Критична за увага діаспорного рецензента стосовно цього змістового аспекту нашої праці мала цілковиту рацію.

І все-таки, ця вимушена кон'юнктура відчутно компенсувалася наповненістю об'ємного простору двотомної (за початковим планом) монографії науково достовірним матеріалом, почерпнутим здебільшого зі спеціальних польових дослідів. Цим матеріалом істотно доповнювалися географія попередніх досліджень Бойківщини, обсяг охоплення вивченням предметних аспектів та здобута фактологія.

Для побудови монографії використано кращий відповідний досвід української й інонаціональної науки. У чотирьох основних розділах подано: загальна історико-етнографічна характеристика Бойківщини і бойків (етнографічні межі, фізико-географічні особливості краю, соціальна структура населення, його антропологічні прикмети, походження назви, мовно-діалектні особливості, нарис історичного буття); етнографічні відомості про господарську діяльність і матеріальну культуру (землеробство, тваринництво, допоміжні види виробничих занять, збиральництво, ремесла і промисли, типові поселення, садибу, житло, господарські й громадські будівлі, знаряддя праці, транспорт, одяг, їжу); представлені традиційна ду-

ховна культура (сім'я і сімейний побут, громадський побут, народні знання і вірування, звичаєве право, народна медицина і ветеринарія, звичаї і обряди, усна словесність, музика і танці); народне традиційне мистецтво (вишивка, вироби з бісеру, різьба по дереву, народна скульптура і живопис, писанка).

Текстовий виклад доповнювався значною мірою присутнім ілюстративним матеріалом.

У 1978 р. робота над підготовкою двотомного варіанта «Бойківщина» була в основному закінчена. Але ще до подачі її рукопису до академічного видавництва «Наукова думка» з Києва (не пам'ятаю звідки конкретно: Президії АН УРСР чи дирекції видавництва) надійшло розпорядження звести текст монографії до однотомного формату. Причому, з досить обмеженим загальним обсягом — щось до 25 аркушів друку.

Переговори в цій справі нічого не змінили, довелося сідати за скорочення, себто різання по живому. Як член редакційної колегії (причому не як зазвичай парадної, а робочої, і то дуже) пам'ятаю, якою непростою, гнітючою була ця робота. Під скорочення підпадали головним чином частини викладу з фактологією й аналітичними розпрацюваннями стосовно явищ традиційної етнокультури. Вони, ці частини, якраз найбільшою мірою експонували здобутки польових експедиційних досліджень, доповнювали, розширювали й уточнювали відоме раніше. Тому автори розділів болісно сприймали скорочення таких місць, намагалися їх відстояти. Але не було ради, довелося видаляти чимало науково вартісного, продуктивного.

Найбільше постраждала від цієї операції власне дослідницька складова монографії, її науковий апарат, аналітичні заглиблення й порівняльні зіставлення з етнокультурними аналогами і типологічними схожостями інших етнографічних районів України та інших народів, зокрема слов'янських. Непоодинокі частини довелося подавати лише в стислому реферуванні.

Зазнали відчутних втрат і місця тексту, яких ножиці редакторської прискіпливості торкнулися начебто не дуже. Зацікавлений читач може перекоонатися в цьому, порівнявши, наприклад, надрукований у монографії розділ «Народне мистецтво» відомого українського мистецтвознавця Віри Свенціцької (1913—1991) [1, с. 287—295] з поданою авторською версією цього тексту, що збереглася в нашому архіві і була опублікована значно пізніше (Кир-

ців Р. Вступне зауваження. — С. 641 ; Сидор О. Післяслово. — С. 651—652) [6].

Однак цим злочасним скороченням видавничі митарства нашої «Бойківщини» не обмежилися. І після подачі вже обкрової однокнижної її версії у Києві продовжувалося її читання і перечитування, рецензування і перерецензування, редагування і передредагування.

Рецензентське апробування монографії, окрім зазначених на звороті титульної сторінки її публікації імен відомих учених-істориків Ярослава Ісаєвича й Федора Шевченка та етнологів Всеволода Наулка, включало й низку інших залучених по лінії видавництва експертів.

Довелося, здається, повною мірою зазнати поглибленої перестраховальної упередженості усіх тих, від кого залежало видавниче проходження нашої праці. До неї прискіпливо приглядалися, зважували, перевіряли формулювання. Щоразу після таких перечитувань нам надсилали різні критичні зауваги, рекомендації, вимоги, зобов'язання те чи те переробити, доповнити, зняти тощо.

Так тривало довго. Голова редакційної колегії проф. Ю. Гошко намагався якось зарадити в цій ситуації очевидного зволікання справи видання і безконечних «доробок» монографії, — їздив до Києва, шукав підтримки впливових осіб. Але йому вдавалося небагато. Тому, судячи вже з віддалі часу, виникло згадане припущення щодо конструктивної ролі виданої 1980 р. у Філадельфії емігрантської «Бойківщини» для вирішення долі нашої праці.

Її оприлюднення в 1983 р. стало справжньою подією. Подією передусім для нас — авторського колективу, вимученого, значною мірою травмованого і зневіреного згаданими і незгаданими перипетіями та невизначеністю кінцевого результату; і подією для загалу науковців-народознавців, що сприйняв «Бойківщину» після розправи з «Українцями» як певний якісний прорив і можливу в існуючих підрадянських умовах перспективу дослідницького вивчення етнографічних складових цілісного українського етнокультурного простору і його народу.

Очевидно, що таке сприйняття публікації нашого історико-етнографічного дослідження було більше на підсвідомому, ніж на озвученому публічному рівні. Але воно, без сумніву, мало місце і відіграло свою присутню роль. Видання «Бойківщини» стало стимулом для

активізації народознавчих досліджень інших етнографічних районів України та підготовки за її науково-концептуальною і структурною моделлю присвячених їм монографічних досліджень. У цьому напрямку продовжив свою наукову роботу, зокрема, колектив Музею етнографії та художнього промислу (з 1982 р. Львівського відділення Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР). Тут опрацьовано в наступні роки історико-етнографічні монографії «Гуцульщина» (Київ : Наукова думка, 1987. — 472 с.), спільно з білоруськими етнографами дослідження про Полісся, що вийшло двома книгами російською мовою: «Общественный, семейный быт и духовная культура населения Полесья» (Минск : Наука и техника, 1987. — 376 с.); «Полесье. Материальная культура» (Київ : Наукова думка, 1988. — 466 с.) та видана вже в умовах незалежної України під егідою Інституту народознавства НАН України двотомна монографія «Лемківщина» (Т. 1. Матеріальна культура. — Львів, 1999. — 360 с. ; Т. 2. Духовна культура. — Львів, 2002. — 420 с.).

Дослідницькі опрацювання такого профілю увійшли в практику й інших наукових народознавчих осередків України. В Інституті мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України створена монографія «Поділля. Історико-етнографічне дослідження» (Київ: Видавництво незалежного культурного центру «Доля», 1994. — 500 с.). Кафедра етнології Київського національного університету ім. Т. Шевченка послужила науковою опорою для підготовки цінної колективної праці «Холмщина і Підляшшя. Історико-етнографічне дослідження» (Київ: Родовід, 1997. — 384 с.).

Слід згадати і присутність колективних монографічних досліджень, присвячених окремим етнографічним ареалам України, в науковій діяльності і перспективних планах теперішнього Інституту народознавства НАН України. Завершується підготовка до друку двотомної історико-етнографічної праці про Покуття. Обговорюється й актуальна потреба створення належного наукового образу етнографічної Волині в минулому і тепер. Не зняте з порядку денного й нове наукове представлення бойківського краю з компенсацією згадуваних втрат і недомагань, зумовлених об'єктивними обставинами часу, та доповненнями здобутками наступних фактологічних та інтерпретаційних напрацювань.

Не зупиняюся на значному зростанні в останні десятиліття історико-краєзнавчого руху, що також має певний посутній зв'язок з активізацією і результативністю наукового народознавчого вивчення етнографічних регіонів України і виражений чималою кількістю здебільшого популярних колективних й індивідуальних авторських праць про окремі райони, місцевості, населені пункти і навіть родини. Їм також належить безсумнівна істотна роль у розширенні знань про свій Край, малу Батьківщину і в самопізнанні української людини.

Така в загальному парадигма основних показників і чинників народознавчих зрушень і напрацювань в Україні за останні десятиліття, в контексті яких чільне місце посідає ініціатива історико-етнографічного дослідження «Бойківщина».

1. Бойківщина. Історико-етнографічне дослідження. — Київ : Наукова думка, 1983. — 304 с.
2. Бойківщина. Монографічний збірник матеріалів про Бойківщину з географії, історії, етнографії і побуту / редактор і голова редколегії мгр. Мирон Утриско. — Філадельфія ; Нью-Йорк, 1980. — 522 с.
3. Вагилевич І. Бойки, руськослов'янський люд у Галичині / І. Вагилевич // Жовтень. — 1978. — № 12.
4. Гнатюк В. Дещо про Русь Угорську / В. Гнатюк // Радикал. — Львів, 1895. — № 2. — С. 14—18.
5. Кирчів Р.Ф. Етнографічне дослідження Бойківщини / Р.Ф. Кирчів. — Київ : Наукова думка, 1978. — 174 с.
6. Свенціцька В. Малярство Бойківщини XIV—XVII ст. / В. Свенціцька // Народознавчі зошити. — Львів, 2007. — Зощ. 5—6. — С. 641—651.
7. Утриско М. Етнографічне дослідження Бойківщини / М. Утриско // Літопис Бойківщини. — Філадельфія (США), 1984. — Ч. 1/39 (50). — С. 4—12 ; Ч. 2/40 (51). — С. 5—15.
8. Утриско М. З нових видань про Бойківщину / М. Утриско // Літопис Бойківщини. — Філадельфія (США), 1985. — № 2/42 (53). — С. 69—71.

9. Bojkové lid ruskoslovanský w Haličjch. Od Dalibora I. Wahyleviče // Časopis Českeho Museum. — Praha, 1841. — Sv. 1. — S. 30—72.

Roman Kyrchiv

FROM THE BIOGRAPHY
OF HISTORICAL-ETHNOGRAPHIC
MONOGRAPHY «BOIKIVSHCHINA»

The author, who was involved from the very beginning in the implementation of the project for the creation of a historical-ethnographic monograph «Boikivshchyna» (publishing house «Naukova Dumka», 1983), shares memories of the painstaking process of preparation and writing of this work, about echoes in scientific circles about it. Much attention is paid to the search work of the authors of the monograph during field expeditions in all parts of ethnographic Boikivshchyna, and in those ordeals that they had to pass in order to publish in the Soviet era this scientific study into the world.

Keywords: diaspora «Boikivshchyna», «Boikivshchyna» of the Kiev edition of 1983, historical and ethnographic research, ethnographic study, ethnographic regions.

Roman Kyrchiv

С БИОГРАФИИ
ИСТОРИКО-ЭТНОГРАФИЧЕСКОЙ
МОНОГРАФИИ «БОЙКИВЩИНА»

Автор, который был задействован с самого начала в реализации проекта создания историко-этнографической монографии «Бойкивщина» (изд-во «Наукова думка», 1983 г.), делится воспоминаниями о кропотливых процессах подготовки и написания этой работы, о отголосках в научных кругах о ней. Большое внимание сосредоточено на поисковой работе авторов монографии во время полевых экспедиций по всем частям этнографической Бойкивщины, и на тех мытарствованиях, которые пришлось пройти, чтобы издать в советское время это научное исследование в свет.

Ключевые слова: диаспорная «Бойкивщина», «Бойкивщина» киевского издания 1983 г., историко-этнографическое исследование, народоведческое изучение, этнографические регионы.